

Никола Туцаков*

Институт за европске студије

ДИСКУРС И ПРАКСА У СПОЉНОЈ ПОЛИТИЦИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ: ПОЗИЦИОНИРАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ НАКОН ИЗБИЈАЊА СЕДМООКТОБАРСКОГ РАТА

Сажетак

Рад је усмерен на истраживање везе између званичног дискурса и праксе у спољној политици Европске уније (ЕУ) по питању рата између Израела и Хамаса, почев од седмог октобра 2023. године (Седмооктобарски рат). Конструктивистички приступ анализи дискурса претпоставља да су званични дискурси произведени на основу одређених модела саморазумевања и делања спољнополитичких актера, али и да су конститутивни за даљи опстанак тих модела и њихову будућу употребу у међународном окружењу. У складу са том конструктивистичком перспективом, као основно истраживачко питање рад поставља: Који су главни дискурзивни елементи у јавним саопштењима Европске уније по питању Седмооктобарског рата и какви су узроци и последице њихове употребе у спољнополитичкој пракси? Основна хипотеза коју овај рад поставља јесте да су ови дискурзивни елементи укорениjeni у дуготрајним процесима самоодређења и одређења других актера у спољној политици Европске уније, те да је њиховом анализом могуће створити оквир

* Имејл адреса: nikola.tucakov@ies.rs; ORCID: 0009-0008-8738-2588.

за разумевање будућег поступања ЕУ у међународној сфери. Анализи је подвргнут дискурс званичних изјава и докумената издата од стране Европске службе за спољне послове. На основу те анализе, добијају се увиди о конструкцији природе самог сукоба и улоге Европске уније и других актера у њему, те о могућим правцима спољнополитичке праксе на основу тих конструкција. Тако се закључује да су претходно коришћени дискурси, попут позивања на смиривање тензија и поштовање људских прада, и спољнополитичке одлуке, попут санкција и различитих облика декларативне подршке, аналитички темељ за разумевање дискурса коришћеног након избијања рата, те да актуелни дискурс сам игра значајну улогу у концептуализацији могућих спољнополитичких одлука у будућем периоду.

Кључне речи: *Заједничка спољна и безбедносна политика, анализа дискурса, Седмооктобарски рат, Израелско–палестински сукоб, европска спољна политика.*

УВОД

Рат који је уследио након напада на територију Државе Израел и њено становништво који је седмог октобра 2023. године извела палестинска терористичка организација Хамас означио је прекретницу у савременом проматрању не само динамике палестинско–израелских односа, већ и улози свих важнијих актера Блиског истока и Европе. Седмооктобарски рат, као сукоб који је избио у непосредној близини Европске уније (ЕУ), још једном је ставио на дневни ред питање њеног позиционирања и могућностима за спољнополитичко деловање према кризама у суседству.

Сложеност којом се ЕУ карактерише у својим процесима одлучивања, нарочито појачана потребама за усаглашавањем на највишем нивоу држава чланица када је у питању спољна политика, одржава се и на специфичност спољнополитичког дискурса. Анализа дискурса у оквиру проучавања спољне политике ЕУ показала као врло плодотворан скуп истраживачких метода (видети Carta and

Morin 2014a), будући да се њима могу утврдити управо донети и границе коју поменути сложеност поставља самим могућностима артикулисања сопственог положаја и положаја других актера у међународном простору. Чак и пре конституисања спољне политике ЕУ у њеном садашњем облику, примећено је да су унутрашњи процеси преговарања и сталних институционалних промена довели до појаве једне врсте „евро–говора”, те да је језик којима се служе представници европских институција увек носио јасне особености у односу на онај у сувереним државама (Schmitter 1996). У том смислу, стављање дискурса у средиште проучавања спољне политике ЕУ додатно добија на научној оправданости због нарочитог везивања овог актера за његово дискурзивно деловање.

Рад је подељен на три главне целине. У првој целини, изнете су теоријско–методолошке основе које одређују истраживачки поступак у раду. У другој целини, изнети су сами резултати анализе одабраних дискурзивних садржаја и објашњен њихов однос према постављеним истраживачким проблемима. Најзад, у трећој целини су сумирани добијени увиди и контекстуализован њихов значај за разумевање будућих перспектива спољнополитичког понашања ЕУ у актуелним блискоисточним сукобима управо кроз призму анализе дискурса.

КОНСТРУКТИВИЗАМ И ЕВРОПСКА СПОЉНА ПОЛИТИКА

Теоријске основе

Концептуализација Европске уније као актера у анализи спољне политике представља добро познат проблем у примени традиционалних истраживачких метода практично од тренутка настанка европских заједница, али нарочито са формалним установљењем заједничке спољне и безбедносне политике на основу Мастришког уговора из 1992. године. Проблем „актерства” ЕУ нарочито је изражен при покушају примене оних приступа који се, имплицитно или експлицитно, ослањају на државе као једине моделе актера спољне политике. Како Брајан Вајт (*Brian White*) указује, остајање при овако ригидном виђењу актера теоретичаре наводи или на потпуно одбацивање могућности анализе спољне политике ЕУ саме по себи, или на прећутно преузимање модела

државе уз покушаје да се, преко идеје о „присуству” или „утицају” ЕУ извуку одређени закључци који би били могући и да се ради о државном актеру (White 2004).

Друштвено–конструктивистички приступи, са друге стране, проблематизују ригидне дефиниције актера, чиме се отвара шири аналитички простор за разумевање ЕУ као неупитног фактора у међународном окружењу. Иако сам друштвени конструктивизам представља изузетно разноврсно поље теоријско–методолошких приступа, њихова заједничка одлика свакако је наглашавање улоге друштвено конструисаних значења за разумевање друштвене стварности, односно упитне (до немогуће) могућности за увид у „стварни свет” који није посредован таквим значењима. Прилазећи из ове перспективе проблему актерства ЕУ, много је значајније утврдити да ли је ЕУ *конструисана* као актер, било од стране других или саме себе.

Идући даље од питања актерства, превасходни предмет истраживања друштвеног конструктивизма тиче се начина на који актери себе и своју улогу конструишу, нарочито насупрот других актера, те на могућности за спољнополитичко одлучивање које проистичу из таквог конструисања улоге себе и других. Један од могућих видова операционализације оваквог усмерења је путем методе анализе дискурса, при чему „дискурс”, према врло корисној општој дефиницији коју нуде Јергенсен и Филипс (Jørgensen and Phillips 2006, 1), у најширем смислу означава *одређени начин говора о свету и разумевању света*.

У проучавању спољне политике ЕУ, анализа дискурса се показала као изузетно плодотворна група методолошких приступа, међу којима су тачке разилажења углавном одређене различитим виђењима начина на који сама плуралистичка структура ЕУ и њено међународно окружење генеришу дискурсе, односно дискурса као производа или конститутивног елемента спољне политике (Carta and Morin 2014b). Када је у питању анализа спољнополитичког дискурса ЕУ из јасно конструктивистичке перспективе, Хенрик Ларсен (*Henrik Larsen*) нуди методолошки модел од три аспекта: конституисање ЕУ као актера у међународном окружењу, дефинисање врсте актера коју ЕУ представља и конституисање спољнополитичког одлучивања ЕУ (Larsen 2004). Сваки од ових аспеката подразумева истовремено обраћање пажње на дискурзивни и практични елемент праксе, чиме се оснажује основна конструктивистичка идеја о међусобној конститутивности дискурса и политичке праксе.

Док овим оквирима одговара више метода анализе дискурса, примарни метод овог истраживања заснован је на раду Нормана Ферклауа (*Norman Fairclough*) и његовој критичкој анализи дискурса. Ферклау предвиђа анализу дискурса као тродимензионални подухват који је састоји од анализе текста, анализе дискурзивних односа и анализе друштвених пракси. Анализа текста у овом случају нарочито подразумева изоловање метафора, речи и употреба граматике који су значајни за конституисање друштвених актера и односа. У оно што Ферклау означава као дискурзивне односе спадају одређени „жанрови” који се користе у тексту, непосредни услови производње текста, као и могући однос са другим текстовима (интертекстуалност или интердискурзивност) (Fairclough 1996).

Дискурс Европске службе за спољне послове

Методолошка операционализација до сада изложених теоријских премиса изведена је с обзиром на специфичности овог случаја. Две најважније одреднице за овај процес су карактер ЕССП као институционални „извор” анализираних докумената и врста јавних докумената подвргнутих анализи, то јест изјава, декларација и јавних говора пренесених путем ЕССП, што укључује обраћања ВП.

Предвиђена Лисабонским споразумом из 2007. године, ЕССП је оформљена 2010. године као својеврсна хибридна институционална структура чија је основна функција вођење међународних односа ЕУ, у оквиру компетенција које за то има Високи представник за спољну и безбедносну политику (даље у тексту: ВП), који се формално и налазу на њеном челу (Keukeleire and Delreux 2022, 98–107). Како Кнуд Ерик Јергенсен (*Knud Erik Jørgensen*) указује, специфична институционална позиција ЕЕСП диктирала је и усвајање посебних норми обраћања, између осталог јер, за разлику од државних служби за стране послове, ЕССП има дужност и обавештавања оних у чије име води спољну политику (Jørgensen 2014). Будући да је читав делокруг ЗСБП значајно ограничен пристанком држава чланица у многим подручјима, званични дискурс докумената ЕССП нужно је условљен питањима консензуса великог броја актера. Штавише, поступање ЕССП није само производ консензуса, већ се она у процесима спољнополитичког одлучивања и намеће као активан учесник процеса усаглашавања између Европске комисије и Европског савета (Onestini 2015). Ова институционална динамика у

коју је ЕССП смештена даје полазну тачку и за разумевање дискурса који производи, пре као значајно *ограничење* дијапазона могућих дискурзивних чинова.

Анализа дискурса који ЕССП користи у својим јавним обраћањима такође усмерава пажњу према најшире схваћеној публици, приближавајући се ономе што Крос (Cross 2015) карактерише као јавно–дипломатску делатност ЕССП, усмерену на очување слике ЕУ као присутног и поузданог актера у међународном простору. Када је у питању публика којом се овим каналима ЕССП обраћа, она истовремено укључује три лабаво дефинисане групе: општу јавност, заинтересовану јавност и спољнополитичке елите (Jørgensen 2015). Шароликост публике представља још један фактор „ограничења” за артикулацију спољнополитичког дискурса, будући да он за све три групе мора остварити бар минималну комуникативну вредност да би успешно остварио своју функцију.

Нормативни дискурс у израелско–палестинском сукобу

У процесу дискурзивног конструисања ЕУ као актера у међународном простору, примећена је наглашена тежња њених представника ка укључивању значајног нормативног елемента – не само да се ЕУ по правилу представља као актер који оличава вредности попут мира, људских права и демократије, већ и као актер који је посвећен проширењу тих вредности (Bengtsson and Elgström 2012). Када је у питању Израел и сукоби у којима се налази, могућности за промоцију ових вредности одређене су комплексним односима које је ЕУ до сада развијала са том државом.

С једне стране, на темељу Споразума о придруживању из 1995. године, а потом учешћа Израела у Европској политици суседства, нарочито имајући у виду посебан Европско–израелски акциони план из 2004. године, остварене су ближе економске и културне везе од вероватно било ког другог европског партнера на простору јужног Средоземља и свакако на простору Блиског истока (Pardo and Zahavi 2024). Овде није ништа мање значајан и допринос општој безбедносној повезаности путем сарадње са НАТО и САД. Са друге стране, дуги ангажман ЕУ у мировним процесима на Блиском истоку већ деценијама је подразумевао промовисање „дводржавног решења” у израелско–палестинским споровима и осуде присуства израелских насељеника на просторима заузетим након Шестодневног

рата 1967. године, тиме се противећи политици већине досадашњих израелских влада, укључујући и владу премијера Нетанјахуа формирану 2022. године.

Досадашње процене употребе нормативног дискурса у односима са Израелом и по питању израелско–палестинског сукоба одражавају ову по много чему противречну ситуацију. Како Андерс Персон (*Anders Persson*) примећује, врло су малобројни аутори који би били спремни да се успротиве идеји да се нормативна моћ ЕУ овде показала изузетно слабом и неделотворном у остваривању прокламованих вредности и циљева (Persson 2018). Док Натале Точи (*Nathalie Tocci*) сугерише да је овај раскорак између реторичких циљева и стварне политике последица подређивања читавог проблема „вишим интересима” у пракси (Tocci 2009), Хирах Азхар (*Hirah Azhar*) и Марко Пинфари (*Marco Pinfari*) истичу да таква ситуација, уз врло ограничену интеграцију региона, дугорочно додатно подрива нормативну снагу изјава ЕУ званичника (Azhar and Pinfari 2017). На основу релативно скорашњих разговора са овим званичницима, Ерик Скаре (*Erik Skare*) закључује да против кредибилности нормативног дискурса такође делује процес практичног померања од либералних вредности ка вредностима секуритизације у пракси, иако се формално позивање на владавину права, право на самоопредељење и демократију задржава на плану јавне реторике (Skare 2023). Анализа изнесена у овом тексту у великој мери потврђује ове досадашње увиде, показујући у којој мери задржавају своју вредност у новонасталој ситуацији првих једанаест месеци Седмооктобарског рата.

КОНСТРУИСАЊЕ СЕДМООКТОБАРСКОГ РАТА

Непосредан предмет анализе у овом раду чине званична документа Европске службе за спољне послове (ЕССП) издата поводом догађаја у Израелу, Појасу Газе и јужном Либану у периоду од 7. октобра 2023. године до краја септембра 2024. године. Одабир је изведен на основу званичне базе података докумената ЕССП, уз примену филтера „говори/саопштења” (*Speech/Remark*) и „Израел/Палестина” (*Israel/Palestine*) ради прецизирања претраге.

Конструисање себе и других

У овом делу, пажња је посвећена именовању кључних актера и представљању њихове улоге у тренутном сукобу, односно процесу решавања истог. На основу 33 анализирана јавна документа ЕССП, квалитативна анализа усмерена је на епитете и метафоре којима се у њима актери конструишу и описују, чиме се умногоме предодређује начин поступања према њима како у наставку дискурса, тако и у поступању према њима у формулисању спољнополитичких одлука. У категорију „епитета” сврстане су сви непосредни описи одређеног актера који се тичу одређених краткорочних или дугорочних особина које на значајан начин дефинишу његово поступање и поступање према том актеру у односу на европску спољну политику. У категорију „улоге” сврстане су изјаве које се нормативно одређују према досадашњем и будућем поступању актера у сукобу у складу са истакнутим циљевима ЕУ (видети Табелу 2), подељене на афирмативне и негативне.

Табела 1. Епитети и улоге приписани актерима у сукобу

Актер	Епитети	Улога – афирмативна	Улога – негативна
Европска унија	политички енергична; географски блиска; сложена; морално одговорна	део решења; промоција хуманитарних циљева; промоција мира, безбедности и просперитета у региону;	досадашња претерана одсутност из сукоба
Држава Израел	узната са патњом и прогонима; оправдано бесна;	легитимно коришћење права на самоодбрану	кршење међународног права; подривање дводржавног решења; стварање препрека постизању мира
Хамас	терористичка организација; идеја већа од организације; не представља палестински народ	/	масакрирање израелских цивила; коришћење људских штитова;

Актер	Епитети	Улога – афирмативна	Улога – негативна
Палестинска управа	легитимни представник палестинског народа	део будућег мировног споразума	/

Извор: Обрада аутора према European External Action Service

Као што је раније назначено, један од основних проблема у проучавању спољне политике ЕУ јесте питање њеног „актерства”. У оквиру анализираних саопштења, званичници ЕУ нису непосредно истицали да ЕУ јесте актер у међународном окружењу, али њихове изјаве јесу упућивале на чињеницу да оне није актер као и сваки други. Неколико пута, ВП Жозеп Борел (*Josep Borrell*) је подвукао комплексност доношења спољнополитичких одлука у оквиру структура ЕУ и немогућност ЕЦП и ВП да делују тамо где не постоји консензус (EEAS Press Team [EEASPT] 2023a). Отворено адресирајући ове чињенице, ВП је утицао на дискурзивно формирање улоге ЕУ као мање унутрашњи кохерентног и тиме мање респонзивног актера, смањујући очекивања за деловање како према међународног окружењу, тако и на „унутрашњем” плану држава чланица и сопствених институција.

Други значајан елемент дискурзивног самопредстављања ЕУ огледа се у континуитету истицања сопственог статуса као моралног актера. Премда ограничених капацитета за брзо и јединствено деловање, представљање ЕУ као носиоца моралне одговорности за ангажман у решавању блискоисточног сукоба још увек се задржао као незаобилазни део европског дискурса (EEASPT 2024a). Осврт на досадашњу недовољну укљученост у сукобу (EEASPT 2023b) такође је у функцији оснаживања ове представе о себи — његова основна претпоставка је да ЕУ јесте актер посвећен остваривању својих истакнутих вредности, те да постоји одређена дужност доследног поступања у складу са тим.

Поменута мешовита историја односа са Државом Израел такође је показала свој континуитет. У посматраним саопштењима, одсуствовале су непосредне оцене тога *какав* актер је Израел, те су квалификације односиле пре свега на *поступање* израелских власти. Она врста дефинисања одређене трајне улоге која је самој ЕУ приписивана у виду моралног актера који је дугорочни фактор промовисања мира и људских права тако је изостао, упркос постојећем

степену сарадње који постоји између ова два актера који би евентуално указивао на бар минималну усклађеност њихових улога. У данима непосредно након седмооктобарског напада Хамаса на Израел, ВП је констатовао да је право на самоодбрану које су Израелске власти одлучиле да користе неупитно, али да се морају водити нормама међународног права, укључујући међународно хуманитарно право (EEASPT 2023c). Критичке оцене, које су преовлађивале, представљају поступке Израела као супротстављене постизању дугорочног мира и дводржавног решења, као и недовољне за одржавање прихватљивих стандарда поштовања људских права у палестинским територијама. Нарочит обзир при истицању критичких описа улоге Израела посвећен је аргументацији да критике власти ове државе нису нужно израз антисемитизма и да се ЕУ вредносно одређује као посвећена борби против и антисемитизма и „исламофобије, односно палестинофобије” (EEASPT 2023d).

Хамас је по својој улози доследно представљен као терористичка организација без легитимитета као равноправне стране у будућем решавању израелско–палестинског сукоба (EEASPT 2023e). Према њему су истакнути захтеви за испоручивање израелских таласа и договор око постизања примирја са Израелом, али није предвиђена било каква врста дугорочног односа према њему која није непосредно везана за постизање тих циљева.

Палестинска управа, назив за самоуправни палестински орган који функционише на простору Западне обале/Јудеје и Самарије¹ и Источног Јерусалима, издвојена је у овој анализи због вишеструког указивања на њену улогу у постизању будућег решења сукоба, иако не представља актера непосредног укљученог у борбе. Наиме, ВП Борел у више обраћања предвиђа да је управо Палестинска управа онај орган којем је неопходно поверити управу над Појасом Газе након завршетка војних операција, те да је, као легитимни представник палестинског народа, орган коме ЕУ пружа економску и политичку подршку (EEASPT 2024b).

¹ „Западна обала” (арап. *قبرغلا فاضلا*) уобичајен је назив за ово подручје који се користи на арапском говорном подручју, док је у Израелу чешћи „Јудеја и Самарија” (хебр. *יורמוש הדוה*). Због неопредељености текста по овом питању дата су оба назива.

Дискурзивна конструкција ситуације, циљева и средстава

Као и у широј области друштвеног конструктивизма, незаобилазни део проучавања спољнополитичког дискурса тиче се конструкције одређених догађаја као нарочитих *ситуација*, као прилике за деловање у којима постоје одређени циљеви и средства за њихово постизање. Улоге које су анализиране у претходном делу једино могу имати смисла у одређеним друштвеним односима и обрасцима интеракције којима се смисао мора дати сличним процесом друштвене конструкције – онога што се у Ферклауовом моделу назива „интеракционалном контролом” (*interactional control*) (Fairclough 1996, 152). У Табели 2 представљене су кључне ситуације у посматраном периоду, начин на који су дефинисане, те истакнути спољнополитички циљеви у датим ситуацијама и средства којима их ЕУ може остварити.

Табела 2.

Ситуација	Оцена ситуације	Циљеви	Средства
Седмооктобарски напад	ужасна криза; трагедија; терористички напад; масакр	заустављање насиља и повратак талаца	осуда насиља и тероризма
Рат Израела и Хамаса	легитимна употреба права на самоодбрану, али само у складу са међународним правом	хитно примирје/мир; дводржавно решење; ослобађање талаца; обнова Појаса Газе; побеђивање Хамаса	осуда тероризма; осуда убијања цивила у Појасу Газе; формулисање предлога за мир
Хуманитарна ситуација у Појасу Газе	ужасавајуће стање; позив на буђење пажње; трагедија;	побољшање хуманитарне ситуације; окончање насиља против цивила;	промовисање хуманитарних пауза; хуманитарна помоћ; сарадња са Палестинском управом; подршка Агенцији ОУН за помоћ палестинским избеглицима

Сукоб Израела и Хезболаха	забрињавајуће тензије; ризик од регионалног сукоба;	спречавање проширења рата на регион	позивање на суздржаност свих страна и поштовање Резолуције Савета Безбедности ОУН 1701; подршка Либану и Привременим снагама УН у Либану.
---------------------------	---	-------------------------------------	---

Извор: обрада аутора према European External Action Service

Аналитичко раздвајање ових ситуација изведено је на два основа. Прво, коришћење израза попут „ситуација”, „сукоба”, „криза” за груписање одређених догађаја у оквиру дугорочних спољнополитичких кретања од стране самих званичника ЕССП указује на њихово постојање као препознатљивих, иако међусобно повезаних ситуација у унутрашњој логици самог дискурса, што се одражава и на анализу. Друго, дијахронијски поглед на развој дискурзивних поступака у посматраном периоду упућује на промене које такође оправдавају одређено раздвајање, нарочито видљиво у разликама између почетних реакција на Хамасов напад и потоњих реакција на контранападе израелских снага (ове промене су детаљније размотрене у наредној целини).

Ситуација која представља непосредни повод рата, напад Хамаса на израелске војне поставе и цивилно становништво седмог октобра 2023. године, три дана касније је непосредно апострофиран у званичним саопштењима ЕССП (EEAS 2023e). Описан као масакр који је извела терористичка организација, догађај је представљен без ширих политичких обзира осим широко изнетих осуда свих облика насиља и позива на повратак отетих израелских цивила. Овакво представљање ситуације разумљиво је на основу релативно кратког времена у ком је реакција настала.

Рат Израела и Хамаса, у овом раду назван Седмооктобарски рат, уследио је у данима након самог седмооктобарског напада и још увек је у току у тренутку писања овог рада (октобар 2024. године). Док у ширем смислу овај рат представља цео предмет овог рада, у ужем смислу се као јединица анализе, односно „ситуација” подразумевају сама војна дејства која су се у датом периоду одвијала. Други аспекти рата, односно хуманитарна ситуација настала на

основу војних дејстава и повезани сукоб у Либану, третирају се као посебне ситуације управо из разлога наведених на почетку овог поднаслова. Од почетка рата, изјаве пренете путем ЕССП афирмисале су начелно право на самоодбрану које Држава Израел може користити, али уз доследно наглашавање да оно постоји само уз поштовање норми међународног (хуманитарног) права.

Хуманитарна ситуација у Појасу Газе представља ситуацију која је најчешће тематизована у посматраним саопштењима, односно у свим саопштењима сем у прва два, издата десетог октобра 2023. године. Користећи квалификације попут „ужаса”, „кризе”, „трагедије” и „масовне патње”, нормативна дискурзивна снага јасно је уперена ка представљању догађаја као морално недопустивог према вредносним опредељењима ЕУ, као и ванредног и неприхватљивог као дугорочног стања у сукобу. У складу са тиме, истакнут је циљ што бржег окончања таквог стања, али су присутни и шире постављени циљеви попут постизања дводржавног решења за целокупни израелско–палестински сукоб. Као средства којим се ти циљеви имају постићи, међутим, нису истакнуте било какве мере које у значајнијем смислу представљају квалитативну промену у досадашњем поступању ЕУ. Декларативне осуде насиља, позиви на постизање мира или примирја, као и сарадња са агенцијама ОУН и упућивање хуманитарне помоћи у погођена подручја одражавају континуитет са предратним стањем. Одсуство отварања дискурзивног простора према другим средствима, каква би била нови режими економских и других санкција према једној од зараћених страна, координација ширих облика војне или логистичке подршке, као и других мера, указују на постојање онаквог раскорака који је приметила Точи (Тосси 2009). Наиме, континуитет у предвиђеним средствима у јасној је противречности са напорима да се хуманитарна ситуација представи као опасан, недопустив дисконтинуитет који не сме постати дугорочно стање.

Оружани сукоб између Израела и либанске организације Хамас, који је *de facto* почео дан након седмооктобарског напада, у овој анализи представљен је као посебан део Седмооктобарског рата, те су узете у обзир оне изјаве у којем су ова два оружана сукоба дискурзивно повезани. Почев од посете ВП Бореља Бејруту у јануару 2024. године, ова ситуација представљена је као потенцијалан извор дестабилизације региона коју је потребно спречити (EEASPT 2024с). Употреба реторике „забринутости” одредила је ситуацију као непожељну, али су изостале снажније квалификације какве су

виђене у случају Појаса Газе. Као референтна тачка за пожељно стање истакнута је Резолуција Савета Безбедности Уједињених Нација 1701, упркос отвореном признању да је њена имплементација већ 20 година неуспешна (EEASPT 2024d). Средства за ограничавање проширења сукоба артикулисана су у виду декларативне подршке двома примарним актерима, Привременим снагама Уједињених Нација у Либану и самој либанској држави, уз обавезивање на одржање постојећих видова подршке из периода пре рата. У том смислу могуће је констатовати одређену сличност са случајем Појаса Газе – дискурзивне представе кризних стања и пожељних имплементација норми међународног права нису биле праћене и артикулисањем нових, потенцијално делотворнијих спољнополитичких потеза чију употребу би таква стања оправдала.

Дискурзивни односи

Одабир Феркалуових метода анализе дискурса такође претпоставља и осврт на дискурзивне односе, односно на факторе који су непосредно везани за производњу посматраних текстова. У том погледу је потребно скренути пажњу на питања институционалне укореењености и жанровске одређености јавних саопштења ЕССП.

Организациона природа ЕССП као институције, не само њен специфичан положај који је предвиђен европским споразумима, такође је повезана са показаним дискурзивним праксама. Наиме, како Дејвид Спенс (*David Spence*) објашњава, чињеница да особље ЕССП долази из чак шест препознатљивих институционалних „епистемичких заједница”, од којих сваку карактеришу посебне претпоставке о улози и природи европске дипломатије, чини је наглашено хибридном дипломатском службом (Spence 2015). Фундаментална неслагања до којих нарочито може доћи у случајевима сукобљавања званичника који потичу из државних дипломатских служби са онима чију перспективу обликује ангажман у наднационалним институцијама представљају додатну потешкоћу за функционисање и уобличавање ефикасне и делотворне заједничке спољне политике. Овај фактор тако значајно доприноси објашњењу одсуства нарочито великих заокрета у артикулацији спољнополитичког дискурса, чак и у ситуацијама које се конструишу као кризне или ванредне.

Питање жанра, односно чињенице да су посматрани текстови заправо углавном транскрипти уживо датих изјава ВП у својству

портпарола за спољну политику ЕУ, такође има свој утицај на садржину дискурса. Прво, будући да је реч о обраћањима која се дешавају усменим обраћањем уживо, уз присуство медијске пажње, она су јасно временски ограничена на распон од кратких саопштења до говора који се могу одржати током неколико десетина минута. Временско ограничење намеће и ограничење у опсежности објашњења, могућностима за комплексније дискурзивне конструкције и слојевитије приступање свакој одабраној теми. Уз то, евентуално укључивање новинарских питања не дозвољава потпуну контролу над током и садржајем излагања.

Друго, битну улогу у уобличавању жанра јавних саопштења играју и лична својства ВП Жозепа Борелја као говорника у убедљивој већини посматраних случајева. Наиме, Амелија Хедфилд (*Amelia Hadfield*) и Мустафа Демир (*Mustafa Demir*) примећују да је у свом досадашњем ангажману Борелј имао склоност да се по питању рата у Појасу Газе ослања на сопствене ставове, будући да критички однос који је често заузимао према израелским властима није одражавао и ставове одређених држава чланица ЕУ (Hadfield and Demir 2024). Док је овакво понашање довело је и до озбиљних критика уперених ка Борелју (8–9), изостале су озбиљније кризе које би угрозиле његов положај. Ипак, овај фактор потребно је узети у обзир у проценама како репрезентативности Борелјевих изјава за јединствени спољнополитички став ЕУ, тако и реалним могућностима које су сваком ВП на располагању да лично утиче на садржај дискурса који ће ЕССП преносити.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: ДИСКУРС У ПЕРСПЕКТИВИ НАСТАВКА РАТА

У тренутку писања овог рада, оружане снаге Израела воде активне војне операције против снага Хезболаха на територији Либана. Иако је овај фронт блискоисточног сукоба отворен само дан након отпочињања Седмооктобарског рата, у тренутку издавања последњих јавних саопштења ЕССП која су анализирана, непосредна копнена офанзива израелских снага у Либан још увек није била извесна, већ само могућ исход постојећих тензија. Имајући у виду догађаје који се од тада одвијају, тема овог рада задржава непосредну важност у проценама перспектива за даље спољнополитичко понашање ЕУ, односно дискурзивне праксе које су његов саставни део.

Први закључак који се непосредно намеће из претходне анализе тиче се приметног континуитета у дефинисању улоге ЕУ од стране самих њених званичника. Наглашавање моралне одговорности саме ЕУ и међународне заједнице, јасан нагласак на поштовању норми међународног права и спремност да се реторички осуде поступци чак и начелно партнерских актера који се представљају као противни одређеном скупу сржних норми су показатељи таквог континуитета. Концепт ЕУ као „нормативне силе“, који је Ијан Манерс (*Ian Manners*) увео да би објаснио улогу норми и њиховог промовисања као пресудну за тако комплексног актера, овде задржава своју вредност, бар на нивоу самопредстављања (Manners 2002). Према је утемељеност такве перспективе о ЕУ подложна опсежној проблематизацији, нарочито у контексту Блиског истока (Расе 2024), још увек се чини мало вероватним да ће овај нормативни аспект задржати свој значај за разумевање званичног европског дискурса.

Као други значајан закључак намећу се, међутим, могуће последице једне друге врсте континуитета – дугорочне неспособности ЕУ да у својим процесима спољнополитичког одлучивања артикулише потезе према странама у актуелном сукобу који би представљали значајан искорак у односу на досадашњу праксу. Трајни раскорак између дискурзивне конструкције вредности и циљева са једне, а средстава са друге стране, може се негативно одразити на већ проблематичне могућности за артикулацију ЕУ као значајног спољнополитичког актера, насупрот традиционалном маргинализовању њене улоге у односу на државе чланице, и то најмоћније међу њима.

Док је одсуство артикулације нових средстава и преовлађивање реторичких израза између „осуде“ и „подршке“ са једне стране знак одржања досадашњих дискурзивних стратегија, није непосредно очигледно да се тиме и односи са другим актерима задржавају на пређашњем нивоу. Наиме, већ истакнута мешовита историја односа ЕУ и Израела продубљена је дискурзивном конструкцијом понашања израелског руководства у актуелном сукобу. Док је део саопштења садржао и јасне осуде терористичких напада од стране Хамаса, јасно преовлађивање критичких тонова према Израелу и доследно заговарање за дводржавно решење упућују на то да ни у стању рата израелски одлучиоци не могу рачунати на јаснију подршку ЕУ, што се може негативно одразити на даље перспективе њихових међусобних односа. Овоме доприноси одсуство онакве осуде

Хезболаха као организације каква је постојала у случају Хамаса, чиме се не приступа истој врсти делегитимизације једног актера који је ништа мање сукобљен са Израелом. Овакво понашање званичника ЕССП тако чини изгледнијим да ће Израел у наредном периоду развијати сарадњу за државама чланицама ЕУ на билатералном нивоу, уместо на наднационалном.

Са наведеним закључцима на уму, перспективе за спољнополитичко деловање ЕУ у наставку Седмооктобарског рата, било да се сукоб са либанским Хезболахом посматра као његов фронт или одвојени сукоб, основано је проматрати кроз призму одређених дискурзивних континуитета који не остављају значајан простор за нова и квалитативно другачија поступања. Као што је назначено, проблематичност консензуса као принципа у доношењу одлука чини мотив у самом дискурсу европских званичника, чиме се додатно снижавају очекивања потеза који би пореметили досадашње праксе. Узимајући у обзир и врло различита позиционирања држава чланица по кључним питањима за сукоб каква су подршка Израелу и палестинска државност, оправдано је очекивати наставак једне врсте дискурса „најмањег заједничког садржаоца” и релативно јачање улоге појединачних држава у даљем току сукоба.

РЕФЕРЕНЦЕ

Azhar, Hirah, and Marco Pinfari. 2017. "Israel–Palestine: The Mediterranean Paradox." In *The EU, Promoting Regional Integration, and Conflict Resolution*, eds. Thomas Diez and Nathalie Tocci, 57–80. Cham: Springer International Publishing. DOI: 10.1007/978–3–319–47530–1.

Bengtsson, Rikard, and Ole Elgström. 2012. "Conflicting Role Conceptions? The European Union in Global Politics." *Foreign Policy Analysis* 8 (1): 93–108.

Carta, Caterina, and Jean-Frédéric Morin, eds. 2014a. *EU Foreign Policy through the Lens of Discourse Analysis: Making Sense of Diversity*. London: Routledge.

Carta, Caterina, and Jean-Frédéric Morin. 2014b. "Struggling over Meanings: Discourses on the EU's International Presence." *Cooperation and Conflict* 49 (3): 295–314. DOI: 10.1177/0010836713494995.

Cross, Mai'a K. Davis. 2015. "The Public Diplomacy Role of the EEAS: Crafting a Resilient Image for Europe." In *The European External Action Service*, eds. David Spence and Jozef Bátorá, 341–355. London: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1057/9781137383037.

EEAS Press Team. 2023a. "Israel/Gaza: Speech by High Representative/Vice-President Josep Borrell at the EP Plenary." *EEAS Press Team*. 22 November 2023. https://www.eeas.europa.eu/eeas/israelgaza-speech-high-representativevice-president-josep-borrell-ep-plenary-1_en.

EEAS Press Team. 2023b. "Foreign Affairs Council: Press remarks by High Representative Josep Borrell upon arrival." *EEAS Press Team*. 13 November 2023. https://www.eeas.europa.eu/eeas/foreign-affairs-council-press-remarks-high-representative-josep-borrell-upon-arrival-12_en.

EEAS Press Team. 2023c. "Israel/Gaza: Speech by High Representative/Vice-President Josep Borrell in the EP Plenary on the situation." *EEAS Press Team*. 13 October 2023. https://www.eeas.europa.eu/eeas/israelgaza-speech-high-representativevice-president-josep-borrell-ep-plenary-situation_en.

EEAS Press Team. 2023d. "Human Rights: Speech by High Representative/Vice-President Josep Borrell at the 25th EU–NGO Forum for Human Rights." *EEAS Press Team*. 4 December 2023. https://www.eeas.europa.eu/eeas/human-rights-speech-high-representativevice-president-josep-borrell-25th-eu-ngo-forum-human-rights_en.

EEAS Press Team. 2023e. "Israel/Gaza: Press remarks by High Representative Josep Borrell after an informal meeting of EU Foreign Affairs Ministers." *EEAS Press Team*. 10 October 2023. https://www.eeas.europa.eu/eeas/israelgaza-press-remarks-high-representative-josep-borrell-after-informal-meeting-eu-foreign-affairs_en.

EEAS Press Team. 2024a. "Foreign Affairs Council: Press Remarks by High Representative Josep Borrell after the Meeting." *EEAS Press Team*. 22 January 2024. https://www.eeas.europa.eu/eeas/foreign-affairs-council-press-remarks-high-representative-josep-borrell-after-meeting-9_en.

EEAS Press Team. 2024b. "Israel/Gaza: Speech by the High Representative/Vice-President Josep Borrell in the EP plenary

on the ongoing conflict.” *EEAS Press Team*. 17 September 2024. https://www.eeas.europa.eu/eeas/israelgaza-speech-high-representativevice-president-josep-borrell-ep-plenary-ongoing-conflict_en.

EEAS Press Team. 2024c. “Lebanon: Press remarks by High Representative/Vice-President Josep Borrell after his meeting with Lebanese Minister of Foreign Affairs and Emigrants, Abdallah Bou Habib.” *EEAS Press Team*. 6 January 2024. https://www.eeas.europa.eu/eeas/lebanon-press-remarks-high-representativevice-president-josep-borrell-after-his-meeting-lebanese_en.

Fairclough, Norman. 1996. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.

Hadfield, Amelia, and Mustafa Demir. 2024. “More or Less Borrell? A Critical Analysis of Josep Borrell as the European Union’s High Representative.” *Journal of Common Market Studies* 00: 1–12. DOI: 10.1111/jcms.13670.

Jørgensen, Knud Erik. 2014. “Constructing European Diplomacy in a Changing World.” In *EU Foreign Policy through the Lens of Discourse Analysis: Making Sense of Diversity*, eds. Caterina Carta and Jean-Frédéric Morin. London: Routledge.

Jørgensen, Knud Erik. 2015. “Discursively (de-)Constructing European Foreign Policy: Theoretical and Methodological Challenges.” *Cooperation and Conflict* 50 (4): 492–509. DOI: 10.1177/0010836713494996.

Jørgensen, Marianne W., and Louise J. Phillips. 2006. *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: SAGE.

Keukeleire, Stephan, and Tom Delreux. 2022. *The Foreign Policy of the European Union*. London, New York: Bloomsbury Academic.

Larsen, Henrik. 2004. “Discourse Analysis in the Study of European Foreign Policy.” In *Rethinking European Union Foreign Policy*, eds. Ben Tonra and Thomas Christiansen, 62–80. Manchester: Manchester University Press.

Manners, Ian. 2002. “Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?” *Journal of Common Market Studies* 40 (2): 235–258. DOI: 10.1111/1468–5965.00353.

Onestini, Cesare. 2015. “A Hybrid Service: Organising Efficient EU Foreign Policy.” In *The European External Action Service*,

- eds. David Spence and Jozef Bátora, 65–86. London: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1057/9781137383037.
- Pace, Michelle. 2024. “The Construction of EU Normative Power and the Middle East Conflict’...16 Years On.” *Journal of Common Market Studies* 62 (3): 868–884. DOI: 10.1111/jcms.13492.
- Pardo, Sharon, and Hila Zahavi. 2024. “Israel and the European Union.” In *Routledge Handbook on Israel’s Foreign Relations*. eds. Joel Peters and Rob Geist Pinfold 278–289. London: Routledge. DOI: 10.4324/9781003048398.
- Persson, Anders. 2018. “EU Differentiation” as a Case of ‘Normative Power Europe’ (NPE) in the Israeli–Palestinian Conflict.” *Journal of European Integration* 40 (2): 193–208. DOI: 10.1080/07036337.2017.1418867.
- Schmitter, Philippe. 1996. “Imagining the Future of the Euro–Polity with the Help of New Concepts.” In *Governance in the European Union*, eds. Gary Marks, Fritz W. Scharpf, Philippe Schmitter and Wolfgang Streeck, 121–150. London Thousand Oaks, Calif: SAGE.
- Skare, Erik. 2023. “Staying Safe by Being Good? The EU’s Normative Decline as a Security Actor in the Middle East.” *European Journal of International Security* 8 (3): 337–353. DOI: 10.1017/eis.2022.29.
- Spence, David. 2015. “The EEAS and Its Epistemic Communities: The Challenges of Diplomatic Hybridism.” In *The European External Action Service*, eds. David Spence and Jozef Bátora, 43–64. London: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1057/9781137383037
- Tocci, Nathalie. 2009. “Firm in Rhetoric, Compromising in Reality: The EU in the Israeli–Palestinian Conflict.” *Ethnopolitics* 8 (3–4): 387–401. DOI: 10.1080/17449050903086989.
- White, Brian. 2004. “Foreign Policy Analysis and European Foreign Policy.” In *Rethinking European Union Foreign Policy*, eds. Ben Tonra and Thomas Christiansen, 45–61. Manchester: Manchester University Press.

Nikola Tucakov*

Institute of European Studies, Belgrade

DISCOURSE AND PRACTICE IN THE EUROPEAN UNION'S FOREIGN POLICY: POSITIONING AND PERSPECTIVES FOLLOWING THE BREAKOUT OF THE OCTOBER 7TH WAR

Resume

The article explores the relationship between the official discourse and practice in the European Union's foreign policy (EU) regarding the ongoing war between Israel and Hamas, starting on the seventh of October 2023 (The October 7th War). Taking a constructivist approach to discourse analysis, the basic premise rests on the assumption that official discourses are produced based on specific models of self-understanding and understanding of other foreign policy actors, but also that discourses are crucial for further maintenance of those models and their future use in the international environment. With such a constructivist perspective, the article aims to uncover the main discursive elements in the public announcements of the European Union regarding the October 7th War, their origins, and the consequences of their use in foreign policy practice. Another fundamental assumption of this approach is that these discursive elements are rooted in long-term processes of self-definition and definition of other actors in the foreign policy of the European Union and that by analyzing them, it is possible to create a framework for understanding the future actions of the EU in the international sphere. To arrive at such an understanding, the immediate

* Email address: nikola.tucakov@ies.rs; ORCID: 0009-0008-8738-2588

object of analysis is the discourse of official statements and documents issued by the European External Action Service. Based on such an analysis, insights are gained about the construction of the nature of the conflict itself and the role of the European Union and other actors in it, as well as about the possible directions of foreign policy practice based on those constructions. The analysis findings indicate three main conclusions for future research in the context of EU foreign policy discourse. Firstly, the long-standing patterns of framing the EU as a value-oriented actor with a genuine commitment to realising these values have been maintained despite their debatable grounding in actual practice. Secondly, maintaining these discourses may prove detrimental to relations between Israel and the EU, although not apparently a departure from previous periods. Finally, a growing inability to frame new and more impactful policy options within official EU discourse will likely strengthen the role of individual nation-state foreign policy decisions vis-à-vis the ongoing conflict in the Middle East.

Keywords: *Common Foreign and Security Policy, discourse analysis, October 7th War, Israeli–Palestinian Conflict, European foreign policy.*
